

דרכי אורה

משולחנו של רבינו הגדול מרן ראש הישיבה הגאון רבי מאיר צבי ברגמן שליט"א פרשת אחרי מות-קדושים תשפ"ה (77)

'הא למדת שאין קרובים מהם'

הללו ואני ואתה נהיג את הדור, א"ל הקב"ה הנראה מי קובר את מי וכו' ע"כ, וקשה מאד להבין דברים אלו על קדושי עליון שלד' האוה"ח הנ"ל היו קרובים להקב"ה יותר ממושה ואהרן, והוא פלאי. ושמעתי שפי' בזה הגאון הקדוש רבי אשר קלמן הי"ד ראש הישיבה דפוניבו בליטא, שהוא פשוט שלא אמר כן נדב לאביהוא בפירוש, אלא כוונת חז"ל שהי' לנדב ואביהוא איזו השגה על אופן הנהגתם של משה ואהרן, ועצם מה שהרהרו אחריהם שצריך להנהיג הדור באופן אחר, יש בזה משום מחשבה של 'מתי ימותו ב' זקנים הללו ואני ואתה נהיג את הדור', שהרי הרהור זה מוכיח שסבורים שהי' עדיף להדור שהם היו מנהיגים אותו, ונענשו ע"ז אעפ"י שהיו קרובים להקב"ה יותר ממושה ואהרן, כיון שהיו צריכים להתבטל להנהגת הדור הקודם.

וידבר ה' אל משה אחרי מות שני בני אהרן בקרבכם לפני ה' וימתו (ט"ז, א) בפ' כלי יקר כ' לפרש 'בקרבכם לפני ה' וימתו', לפי שהיו קרובים אל ה' ביותר ע"כ דקדק הקב"ה עמהם לדונם אפי' על שגיאה קטנה כמ"ש (תהלים נ') 'וסביבו נשערה מאד', כי כל הקרב הקרב ביותר אל המלך אז ביותר הוא צריך להיות נזהר בכבוד המלך, וכן אמר משה (לעיל י', ג') 'הוא אשר דיבר ה' בקרובי אקדש' וכו' עיי"ש, והוסיף ע"ז בפ' אוה"ח הק' בזה"ל: 'שנתכוין באומרו 'בקרבכם' ע"ז הדרך בהיותם יותר קרובים לה' מכל, הא למדת שאין קרובים מהם, שאם הי' משה קרוב מהם הי' הדבר נעשה בו כמו שאמר לו ה' (לעיל ג') 'בקרובי אקדש' עכ"ל.

והנה בגמ' סנהדרין דנ"א א' וכבר היו משה ואהרן מהלכין בדרך, ונדב ואביהוא מהלכין אחריהן וכל ישראל אחריהן, א"ל נדב לאביהוא אימתי ימותו ב' זקנים

'אחת למעלה ושבע למטה'

לעולם המעשה, כמאמר הזוהר ר"פ בא שהביא בס' הנ"ל (ש"א פ"ג) לבאר הפס' 'תנו עז לאלקים'. ובוה מתבאר הטעם ששינוי במס' יומא דנ"ג ב' וכן אנו מזכירין בסדר עבודת יוה"כ: 'וכך הי' מונה, אחת, אחת ואחת, אחת ושתים, אחת ושלוש, אחת וארבע, אחת וחמש, אחת ושש, אחת ושבע', והיינו שבכל הזאה והזאה מה'שבע למטה' הי' חזרו הכ"ג למנות ולהזכיר בפה שוב ושוב גם את ה'אחת למעלה', כיון שההזאה למעלה היינו 'איתערותא דלתתא' והיא זו שגוררת ההשפעה מלמעלה למטה, ודוק היטב כי נכון הוא מאד.

וְלִקַּח מִזֶּם הַפָּר וְהָיָה בְּאֶצְבָּעוֹ עַל פְּנֵי הַכֹּהֵן קִדְמָה וְלִפְנֵי הַפָּתָח יָהּ שִׁבַּע פְּעָמִים מִן הַדָּם בְּאֶצְבָּעוֹ (ט"ז, י"ד) פירש"י 'והזה באצבעו' הוזה אחת במשמע, 'ולפני הכפרת יזה שבע' [פעמים] הרי א' למעלה ו' למטה עכ"ל.

כ' בעל הטורים: למה מזה א' למעלה ו' למטה, כי די לתחתונים שיהיו אחד מז' בעליונים, וכן אמר דוד (תהלים קמח) שבעה 'הללו את ה' מן השמים' ואחד 'הללו את ה' מן הארץ', וכן משה לא הזכיר השם בהאזינו (דברים לב) אלא לאחר כ"א תיבות, אמר: די שאהי' אחד משבעה במלאכים שמזכירים השם אחר ג' תיבות עכ"ל, ויש להבין דלכא"ל לפי"ז הי' ראוי להזות ז' למעלה וא' למטה, כיון שהתחתונים הם א' משבעה בעליונים.

ונראה מבואר בעומק ד' בפה"ט דה'אחת למעלה' הוא מהתחתונים, דע"י אתערותא דלתתא מקבלים השפעה מן שמיא ולכן ה'אחת למעלה' היא מה שהתחתונים פועלים ומשפיעים למעלה כמבואר בסה"ק נפש החיים בכ"מ, וע"י פעולת התחתונים יורד אח"כ כנגד זה 'שבע למטה' שפע מן השמים

אהבה ושנאה

לֹא תִשָּׂא אֶת אֶחִיךָ בְּלִבְכָּךְ וְגו' וְאָהַבְתָּ לְרֵעֶךָ כָּמוֹךָ אֲנִי ה' (י"ט, י"ז) כ' בעל אוה"ח הק': נראה לפרש בהעיר עוד בשיעור הנדבר שהי' צ"ל 'לא תשנא בלבבך את אחיך', שייגמור מקום השנאה שהתחיל לדבר בה ואח"כ יזכור את מי ישנא, אכן יכוין להודיע שיעור השנאה אשר ה' מצוה עליה, שלא יאמר אדם שאינו קרוי שנאה אלא שנאה גמורה לבקש רעתו ולחפון בכליונו אבל הרחקה בלב אינה קרויה שנאה, לזה נתחכם הכתוב לסמוך 'לא תשנא' עם תיבת 'אחיך' לומר כי השערת השנאה אשר יצוה ה' עליה היא הנרגשת בערך אח, ושיעור זה כל שירחיקו מלבו קצת הנה הוא יורד ממדרגת אח, והרי הוא עובר משום לא תשנא עכ"ל, והוא חידוש גדול.

ולפני שנים רבות נסתפקתי בשהי' לו דו"ד עם חבירו וכעת אין לו שום רגש כלפיו, והיינו שאינו שונא כלל אבל גם אינו אוהבו, כמו שמצוי ורגיל הרבה בעוונותינו, ולכא"ל אינו עובר על לאו ד'לא תשנא' וגם לא מקיים עשה ד'ואהבת', אבל שמעתי ממו"ח הראש ישיבה זצ"ל שאינו כן, כיון שאם אינו אוהב את חבירו ב-100 אחוז אלא ב-70 אחוז, הרי ב-30 אחוזים הנותרים הוא שונא דוק ותשכח.

וכשאמרתי הדברים להגרי"ח קניבסקי זצ"ל הביא לי רא"ל ליה מדברי המקרא 'ויאהב גם את רחל מלאה' ומיד כתוב 'וירא ה' כי שנאה לאה', ולכא"ל אינו מובן שהרי לא כתוב שח"ו יעקב שנא את לאה, אלא שהוסיף אהבה לרחל, ומבואר שאם יכול הוא לאהוב את חבירו יותר מעכשיו הרי שנאה יש כאן, וע"ז ידוע כל הדווים.

'זה כלל גדול בתורה'

וְאָהַבְתָּ לְרֵעֶךָ כָּמוֹךָ אֲנִי ה' (י"ט, י"ח) בפירש"י א"ר עקיבא זה כלל גדול בתורה עכ"ל. ופי' הראשונים כוונת ר"ע למ"ש שבת דל"א א' מעשה בנכרי א' שבא לפני שמאי א"ל גיירני על מנת שתלמדני כל התורה כולה כשאני עומד על רגל א' וכו' בא לפני הלל גיירי א"ל 'דעלך סני לחברך לא תעביד' זו היא כל התורה כולה ואיך פירושה הוא זיל

'ושמרתם את משמרת'

איש איש אל כל שאר בשרו לא תקרבו לגלות ערוה אני ה' (י"ח, ו) בפ' כלי יקר כ' ל'א תקרבו [לגלות ערוה] קריבה המביאה לידי גילוי ערוה, והיינו יחוד, כי הוא המביא לידי ערוה, ולכן אמר 'איש איש' דוקא, כשיהי' כל איש ואיש לבדו עם האשה, שהרי ב' אנשים מותרים להתיחד עם אשה א', ואין 'איש איש' כי אם כל איש לבדו וכו' עכ"ל, ובאמת הוא מד' הסמ"ג (לאוין קכו) שלמד איסור יחוד מפס' זה, שהוא 'קירבה המביאה לידי גילוי ערוה'.

שמענו ממרן הגרי"ח קניבסקי זצ"ל, כי בזמן לימודו בישיבת תפארת ציון

לא הי' לישיבה בנין פנימי והישיבה היתה שוכרת חדרים בדירות מגורים של משפחות לצורך הלנת התלמידים, היו שפקפקו בהסדר זה משום איסור יחוד בב' חדרים הפתוחים לפרוודור א' שהמשנ"ב (שעה צ' סי' רלט סק"ז)

מתיר רק כשחדר א' נעול, אבל החזו"א הורה להנהלת הישיבה להיתר גם כשב' החדרים אינם נעולים כידוע דעתו בספרו (אה"ע לד' סק"א) 'דיאין לנו כח לאסור כיון שלא הוזכר בגמרא'. אמנם [הרבנים] בירושלים לא סברו כן, והגאון ר' מאיר ברגמן (מרן שליט"א) שבא מירושלים ללמוד בישיבת תפארת ציון בילדותו (נער ב' שנים) לא אבה לסמוך על ההיתר של החזו"א, ולכן הי' מוכרח ללון עם עוד תלמיד בבית אריזה שהי' בתוך פרסד תפוזים. זכורני, שבעל הפרסד הי' שמח שישנים שם כדי שישמרו על הצידוד שהי' מאוחסן שם. כששמע החזו"א זצ"ל על כך, נגעה לליבו אותה יראת חטא של הנער הירושלמי היתום, וקרא לו לישון בחדרו, ומאז הדריכו בנתיבות החכמה והיראה עד סוף ימיו. (גם מרן שליט"א מספר על תלואותיו באותה תקופה, על הפחד לילך בחושך מוחלט בין עצי תפוזים עד בית האריזה, ועל נדודי השינה בשל יללות התנים שבקעו מכל פינה, עד שמרן החזו"א נטה אליו חסדו והכניסו לביתו ללון עמו בחדרו במשך ב' שנים עד תקופת לימודו בישיבת לומז'א שבפ"ת).

(מרשימות הרב שמעון נח בעקעער ארה"ב)

גמור ע"כ.

והנה בתנ"כ כאן: ר"ע אומר 'ואהבת לרעך כמוך' זה כלל גדול בתורה, בן עזאי אומר 'זה ספר תולדות אדם' זה כלל גדול מזה ע"כ, וביאור דברי בן עזאי במדרש (ב"ר כד): שלא תאמר הואיל ונתבוננתי יתבונה חבירי עמי הואיל ונתקללתי יתקלל חבירי עמי, א"ר תנחומא אם עשית כן דע למי אתה מבזה, בדמות אלקים עשה אותך ע"כ, ופי' הר"י דאורליינש דיש אדם אכזרי שאינו חש על עצמו ה"ל לא ירחם על אחרים כי היכי דאם חבל בעצמו פטור הוא הדין שיחבל בחבירו או אם הוא מבזה את עצמו הוא הדין בחבירו להכי נאמר 'כי בצלם אלהים עשה את האדם' ע"כ, וכמו שאחז"ל והובא ברש"י פר' כי תצא עה"פ לא תלין נבלתו על העץ וגו' כי קללת אלקים תלוי, ולזולו של מלך שאדם עשוי בדמות דיוקנו [של הקב"ה] וישראל הם בניו, משל לב' אחים תאומים שהיו דומים זל"ז א' נעשה מלך וא' נתפס ללסטיות ונתלה, כל הראוה אותו אומר המלך תלוי עכ"ל, ויש לציין כאן לד' בן עזאי גם במס' יבמות דס"ג ב' בן עזאי אומר [כל מי שאינו עוסק בפריה ורביה] כאילו ממעט את הדמות שנא' 'כי בצלם אלקים עשה את האדם'.

ועוד נראה לחלק בין הדרשות, שר"ע ה' דורש מקרא ד'ואהבת לרעך כמוך', אעפ"י שהתורה ציונה לאהוב את חבירו כגופו, אבל המצוה מתייחסת להאדם שהוא יאהב את חבירו, וסיפא דקרא מוכיח עליו 'אני השם' כמו שאני רחום, וכמו שדרשו חכמים במס' שבת (קלג ב') אבא שאול אומר 'זה אלי ואנוהו' הוי דומה לו, מה הוא רחום וחונן אף אתה ה' רחום וחונן, ופרש"י אבא שאול קרא קדריש 'ואנוהו' - אני והוא' מה אני - אף אתה, אבל דרשת בן עזאי 'זה ספר תולדות אדם' - בצלם אלקים עשה את האדם, אין כאן ציווי להאדם שהוא יאהב ויכבד את חבירו ולא יבזו, אלא התורה מספרת לנו שכמו שאתה נברא בצלם אלקים - גם חברך נברא בצלם אלקים ולכן אסור שיה' בביון.

והנה בגמ' ב"מ דס"ב א' שנים שהיו מהלכין בדרך וביד א' מהן קיתון של מים, אם שותין שניהם - מתים, ואם שותה א' מהן - מגיע לישוב, דרש בן

'בין ישראל לעמים'

אני ה"א אשר הבדלתי אתכם מן העמים (כ, כ"ד)

ובפי' בעל הטורים: שבעים מצוות בפרשת קדושים (ויק"ר כד ה') כנגד ע' אומות שהבדלתי אתכם מהם עכ"ל.

המתבונן בפרשת קדושים יראה כי רוב המצוות שנאמרו בה הן מצוות שבין אדם לחבירו, והנה בזה נבדלו ישראל מן העמים, אם היו שואלים אותנו במה נשתנו ישראל מן העמים בוודאי שהיינו אומרים שעיקר ההבדל הוא רק במצוות שבין אדם למקום, שהרי רוב המצוות שבין אדם לחבירו הם דברים שהשכל מחייב אותם, וכבר כ' רבינו נסים גאון בהקדמה לפירושו לש"ס שדבר שהשכל מחייבו גם העכו"ם מצווים בו, ובע"כ שבבין אדם לחבירו עצמו שונה מה שהשכל מחייבו ומה שהוא מצוה של המקום ב"ה, כיון שהחיוב בין אדם לחבירו שישאל מצווים בו הוא ג"כ חיוב בין אדם למקום, אחר שהקב"ה אומר 'ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי' א"כ שורש החיוב משום שאי אתה יכול לפגום במי שמויחד להקב"ה.

ואזכיר כאן ב' דוגמאות מבהילות, להמחיש הענין שמי שפוגע בחבירו הר"ז כפוגע ח"ו בהקב"ה ר"ל, הנה בסה"ק "ראשית חכמה" בשער היראה מצוי "מסכת גהינום" שנכתבה על ידי חז"ל, וכתוב שם: "כיון שנפטר האדם מן העולם באים ג' מלאכים ושואלים אותו: כלום עסקת בתורה ובגמילות חסד? המלכת לקונן שחרית וערבית? המלכת את חברך בנחת רוח?". שומעים אתם את נוסח הדברים, השאלה ששואלים כל אדם בשעת פטירתו היא אם 'המלכת לקונן שחרית וערבית', ובחדא מחתא 'המלכת את חברך בנחת רוח'?

וזאת ועוד אחרת, הנה בגמרא בברכות (לג ע"ב) א"ר זירא כל האומר שמע שמע וכל האומר מודים מודים משתקין אותו. וזה מבואר בהודאה דהיינו הכרת טובה דומה לקבלת מלכות שמים, והאומר ב' פעמים דומה כמקבל עליו שני רשויות ח"ו, ואמנם במסכתא דרך ארץ כתובים דברים נוראים: "האומר שמע שמע הרי זה מגונה, והטובל ב' פעמים הרי זה מגונה", ושם לא נתבאר טעם הדבר, רק במסכת כלה רבתי (פ"ט הלכה י"ז) וכך כתוב שם: הקורא שמע שני פעמים הרי זה מגונה, והטובל שני פעמים הרי זה מגונה, דילמא דייב על אינשי ולא חזי ליה ע"כ, והביאור שהרי המקוואות שטבלו בהם אז היו מי מערה סרוחים (ומשום כך גזרו שלא ירחוץ אחרי הטבילה שלא יאמרו שהמים השואבים מטהרים), וכשהוא טובל פעם א' רואים האנשים ונהרסים ממנו שלא יטפפו, אך אם יחזור ויטבול ולא ידעו בני אדם שחזר וטבל יש חשש שיויזב על חבירו ממי המקוה, ולכן הוא מגונה.

והנה הברייתא כאן כוללת את האומר שמע שמע ב' פעמים בחדא מחתא עם הטובל ב' פעמים ובשניהם יחד אומרים הר"ז מגונה. הלא האומר שמע שמע ב' פעמים מגונה משום ענין של קבלת עול מלכות שמים, ויחד עם זה כורכים את הטובל ב' פעמים שזה פגם בבין אדם לחבירו! מעמידים יחדיו את כבוד שמים וכבוד האדם! נורא נוראות!

(מכתבי תלמידים)

פטורא מוטב שישתו שניהם וימותו ואל יראה א' מהם במיתתו של חבירו, עד שבא ר"ע ולימד 'וחי אחיך עמך' - חייך קודמים לחי חברך' ע"כ. ונראה דר"ע אויל לשיטתו שהציווי של 'ואהבת לרעך כמוך' שצריך הוא לאהוב את חבירו וע"ז שייך גם דרשתו 'וחי אחיך עמך' - חייך קודמין לחי חברך', אבל לפי דרשת בן עזאי ד'בצלם אלקים עשה את האדם' וכד' חז"ל שכל הראוה אותו אומר המלך תלוי, י"ל כסברת בן פטורא מוטב שימותו שניהם ואל יראה א' במיתתו של חבירו, כי צלם אלקים שלך וצלם אלקים של חברך שוין, ואין שום מציאות לך יותר מלחברך, וזהו מה דקאמר בן פטורא 'ואל יראה א' במיתתו של חבירו'.

'מעשה ארץ מצרים'

במעשה ארץ מצרים אשר ישבתם בה לא תעשו (י"ח, ג)

בזמן מלחמת המפרץ והתקופה שלפניה (חורף תשנ"א) ה' חרדה גדולה באה"ק ורפו כל ידים מפני חמת המציק ימ"ש שאיים בפה מלא להשמיד את כל הישוב היהודי באר"י, וגם כל העולם ה' מתוח וחושש מאימת אותו רשע צורר ולפי הסברה הרווחת אז לא ה' מעצור ברוחו להשתמש בנשק כימי על ריכוזי אוכלוסין בבחינת 'תמות נפשי עם פלשתים', כל א' מתושבי אר"י קיבל משלטונות המדינה מסיכת גז שה' צריך לכסות בה פניו בשעת צפירת אזעקה, וגם מזרקים עם חומר רפואי על מנת שכ"א יוכל להזריק לעצמו ולב"ב כדי לנטרל את השפעות הגז כשהיו וכו' וכו', ולא זו בלבד אלא אפי' אצל עמי הארץ ואלו שרח"ל לא זכו לשמור תורה ומצוות ה' תחושה גדולה של חוסר אונים, כיון שמרכז האוכלוסיה הצפוף באזור תל אביב ה' חשוף להתקפות טילים מעיראק במשך שבועות רבים, והנשיא האמריקאי דאז משיקולים פוליטיים אסר על צבא המדינה דכאן להגיב ולהלחם, וראש הממשלה לא ההין להמרות פיו ולמעשה כל תחושת הבטחון של ה' כוחי ועוצם ידי' ו"צה"ל" התנפצו וקרסו כהרף עין, כל הילת העצמאות המדינית התנדפה בן לילה, והי' אז התעוררות גדולה לתשובה בכל הארץ. עד תום אותה המלחמה ביום פורים דפרוים.

והנה בתוך אותו הזמן היו נביאי שוא ומדוחים שהבטיחו לעם ישראל שלא יהי' שום נזק (אמנם הם עצמם התגוררו במדינת הים הרחק מסכנת המלחמה), ומצד שני היו כאלו רואי שחורות עד אין קץ, ברם זכור לכל בני התורה שהיו באר"י אותה עת שעמד מו"ח רבינו הגדול הראש ישיבה זצ"ל כמלאך נצב על ראש דרך ללמד את בני"י קשת שיסתכלו כלפי מעלה לשעבד לבם לאביהם שבשמים, עודד וחזק והדריך את מוסדות התורה להמשיך בעסק התורה בכל עוז (בכפוף לשמירת תקנות הבטחון), וגם הזהיר והתריע שאמנם כבר היתה שואה נוראה לעם ישראל פחות מחמשים שנה מקודם, אבל לא מובטח לנו ח"ו שלא תהא עוד שואה אח"כ, והקב"ה ברוב טובו וישרו ממתינ' לכלל ישראל שישבו אליו כי לא יחפץ במוות המת, וגם לפני השואה הנאצית המתין זמן זמנים טובא עד שנתמלאה הסאה וא"א לדעת מתי תתמלא הסאה שוב, ולכן כ"א חייב לשוב בתשובה שלימה ולהתפלל למען ישוב ה' מחרון אפו, ואחר שכל א' מתקן דרכיו ונגעי לבבו שוב אנו סמוכים ובטוחים תחת כנפי השכינה והקב"ה יעשה הטוב בעיניו, כ"ז ה' אומר חזור ודבר תמידים כסדרם ובס"ד בכל היכלי התורה ה' הרגשה חזקה של קירבת אלקים שאין לנו על מי לסמוך אלא על בורא עולם שמפקח על כל בריותיו ובפרט כאן באר"י 'אשר תמיד עיני ה' א"ה'.

וזכורני שלקראת סוף זמן החורף בשלהי אדר תשנ"א, דבר בקדשו מו"ח רבינו הגדול הראש ישיבה זצ"ל במקהלות אלפי ישראל, ואמר ברגש נורא דברים חוצבים להבות אש: רבותי! התורה הקדושה אומרת בסוף פרשת אחרי מות 'במעשה ארץ מצרים אשר ישבתם בה לא תעשו', אבל אני רוצה לומר לכם ביאור חדש בפסוק! אתם יודעים מה זה מעשה ארץ מצרים? הנה פרעה הרשע לא אבה לשלח את בני ישראל ממצרים והקב"ה העניש אותו מכות גדולות ונאמנות, כשפרעה לא יכל לסבול הוא קרא למשה רבינו והבטיח להוציא את בני"י, אבל אח"כ כשהקב"ה הסיר ממנו את אותה המכה 'יירא פרעה כי היתה הרוחה והכבד את לבו' (שמות ח') ויחזק לב פרעה ולא שת לבו גם לזאת (שם), וזהו ג"כ 'מעשה ארץ מצרים', אחרי שהקב"ה הקריב אותו אליו, וזכינו להארת פנים של ה' ילחם לכם ואתם תחרישון, אם נמשיך הלאה כמקודם הר"ז ממש 'מעשה ארץ מצרים'.

(מתוך עצרת מספד לבני הישיבות בעה"ק טבריה ת"ו בתוך שנת האבל על הסתלקות מרן ה'אבי עזרי' זצ"ל. סיון תשס"ב \ נכתב ונמסר למערכת 'דרכי אורה' ע"י א' השומעים)